

Мещеряков В.М.*кандидат архітектури, доцент**директор Творчої архітектурної майстерні М-СТУДІО*електронна адреса: mvn5@ukr.netorcid.org/0000-0003-0930-8784

ОСОБЛИВОСТІ НАУКОВО-ПРОЕКТНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ ЩОДО ВІДТВОРЕННЯ БУДІВЛІ ОДЕСЬКОГО КАФЕДРАЛЬНОГО СПАСО- ПРЕОБРАЖЕНСЬКОГО СОБОРУ

Анотація: у статті наведено інформацію щодо особливостей науково-проектної документації (розділи генеральний план та архітектура) відтворення видатного втраченого об'єкта культурної спадщини України – Одеського кафедрального Спасо-Преображенського собору.

Ключові слова: *відтворення втрачених об'єктів культурної спадщини, науково-проектна документація, Одеський кафедральний Спасо-Преображенський собор.*

Одеський кафедральний Спасо-Преображенський собор був заснований у 1974 році, одночасно з початком розбудови Одеси як головного міста-порту півдня України. Він будувався і розвивався одночасно з містом, а на початку ХХ століття став центром духовного життя Північно-західного Причорномор'я. Одночасно в ньому могли заходитись до 12 тисяч прихожан. В 1936 році кафедральний собор на Соборній площі було зруйновано. В дев'яності роки ХХ століття, після розпаду СРСР, ідеї так чи інакше відновити собор почали матеріалізовуватись. Пропонувалося зробити Соборну площу меморіальним місцем, збудувати капличку, побудувати новий собор, або відтворити зруйнований. Реальні кроки відтворення храму почалися в 1999 році, коли мерія Одеси оголосила відкритий всеукраїнський конкурс на проект відтворення Одеського кафедрального Спасо-Преображенського собору. Творчий колектив комунального підприємства «Одеспроект» під моїм керівництвом здобув перше місце у цьому конкурсі, ми пройшли всі етапи необхідних погоджень науково-проектної документації і на Різдво Христове 2001 року відбулося урочисте освячення першої черги будівництва собору – дзвіниці. Друга черга будівництва – будівля храму – була в основному завершена у 2005 році, а у 2007 році відтворений собор разом із третьою будівництва – госпблоком – було введено до експлуатації. Урочисте освячення відтвореного Одеського кафедрального

Спасо-Преображенського собору відбулося у 2010 році, хоча декоративно-художні роботи в інтер'єрах верхнього храму і хрестилен досі не завершено.

Науково-проектна документація щодо відтворення будівлі Одеського кафедрального Спасо-Преображенського собору з 1999 по 2003 роки виконувалась комунальним підприємством "Одеспроект" (директор В.М. Мещеряков, з 2001 року – В.І. Колокольніков). В ці роки за документацією КП «Одеспроект» побудовано дзвіницю (2001 рік) та здійснено основні будівельно-монтажні роботи по будівлі собору. З 2003 по 2007 роки розробку науково-проектної документації продовжила Творча архітектурна майстерня (ТАМ) «М-Студіо» (керівник Мещеряков В.М.), фахівці якої виконали розділи Архітектурні елементи фасадів собору, проекти окремо розташованого Госпблоку, інтер'єрів Нижнього та Верхнього храмів, Андріївського залу (трапезної), хрестилен для дітей та дорослих.

Комплекс робіт виконувався на підставі ескізного проекту 1999-2000 років, доопрацьованого за зауваженнями, наданими фахівцями на двох засіданнях науково-методичної ради з питань охорони та реставрації пам'яток містобудування та архітектури при Держбуді України, зауваженнями рецензентів, а також уточнених у 2001-2002 роках вихідних даних.

Будівля Собору до руйнування розміщувалася на території скверу, сформованого у другій половині ХХ ст. – на Соборній площі м. Одеси (рис. 1). Розміри і розташування проектованої будівлі були визначені за відкритими збереженими фундаментами зруйнованого у 1936 році Собору. Габаритні розміри будівлі – 46,6х90,6 м. Будівля орієнтована відповідно до православної традиції – по осі схід-захід. Східний фасад будівлі виходить на вул. Преображенську та вул. Грецьку. Головний вхід до Собору розташований у дзвіниці, з боку західного фасаду, що виходить на вул. Коблевську та вул. Л.Н. Толстого. Додаткові чотири входи для відвідувачів розташовані з північної та південної сторін Собору: по два з кожної сторони. З боку південного фасаду, біля бокового портика, розташована прибудова з входом для Митрополита та служителів Собору. Під портиками північного і південного фасадів також розташовані додаткові входи до Нижнього храму.

Перша черга будівництва передбачала спорудження дзвіниці. У другу чергу входило будівництво будівлі Собору. Третя черга – будівництво госпблоку, підземних технічних приміщень та венткамер, інженерних комунікацій, а також спорудження двох пожежних резервуарів ємністю по 100,0 куб. м. кожний.

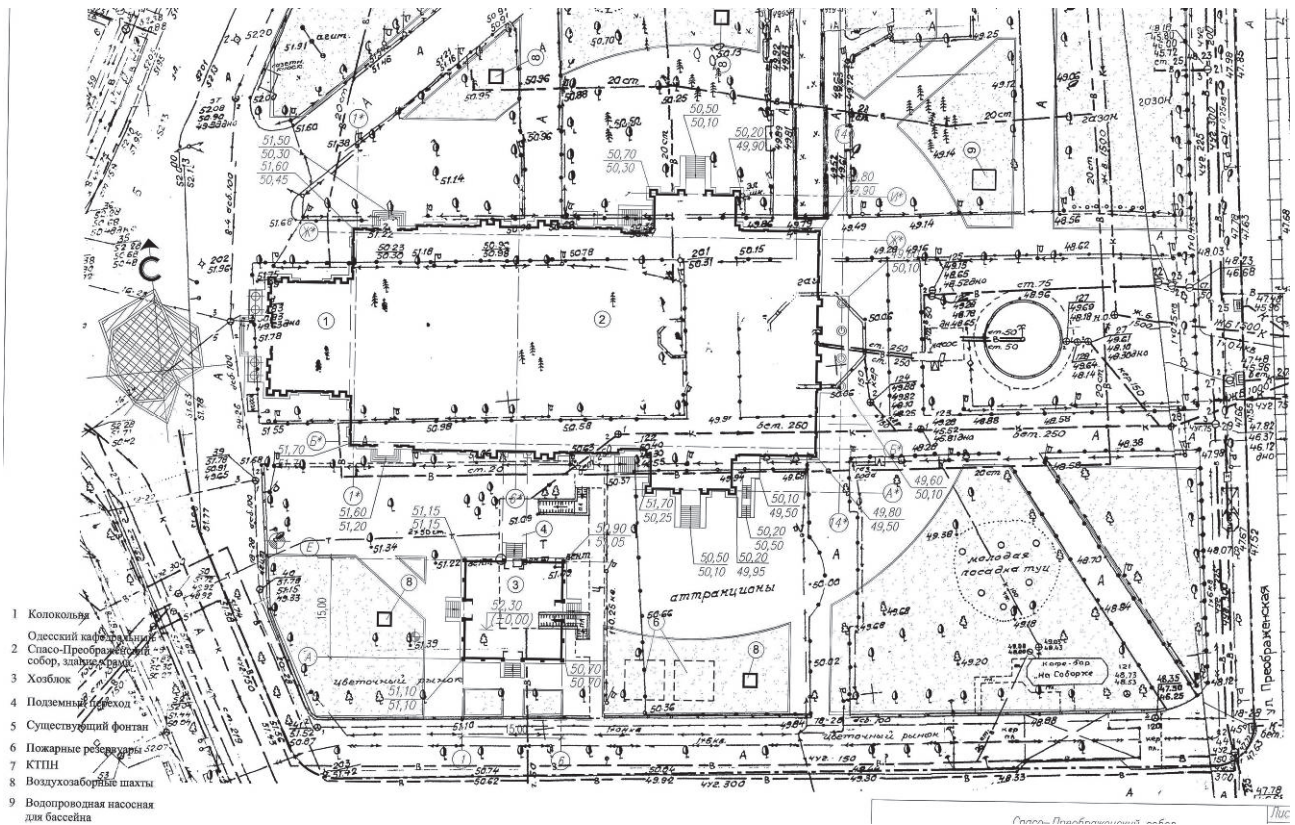

Рис. 1 Генеральний план

В якості вихідних даних при розробці робочої документації об'ємно-планувального рішення I-ї та II-ї черг будівництва Собору прийняті:

- обмірне креслення, виконане інженером Ф. В. Моцаковим в 1936 році і наявні фотографії після останньої реконструкції, здійсненої у 1903 році [1, с. 159-161];
- обмірні креслення існуючих розкритих фундаментів, виконані в 2000-2001 роках геодезичним відділом КП «Одеспроект» з використанням електронного тахеометра [1, с. 162];
- фотограмметричний аналіз, виконаний фахівцями інституту «Укрпроектреставрація» [1, с. 163];
- зіставлення та аналіз висотних відміток будівлі Собору на основі відміток побудованої в 2000-2001 роках дзвіниці.

Розміри основних габаритів в плані для північного і південного фасадів були прийняті за результатами обміру фундаменту південного фасаду (менше пошкодженого), що зберігся від первісної споруди собору. Шаблони ордерної системи фасадів дзвіниці та заповнення прорізів були розроблені інститутом «Укрпроектреставрація» при розробці робочої документації на першу чергу будівництва.

Висотні відмітки куполів були визначені наступним чином:

- 1) на історичній фотографії Собору були визначені опорні точки куполів і основні точки сходження перспективної проекції;
- 2) на дзвіницю, побудовану у 2000 році, були зроблені проекції опорних точок;

3) знайдені точки були перенесені на креслення раніше запроектованої і узгодженої дзвіниці (І-ша черга будівництва), висотні відмітки якої були уточнені з використанням методу фотограмметрії інститутом «Укрпроектреставрація».

4) кривизна поверхні куполів була визначена з історичних фотографій.

Деталі фасаду (парапет, русти східного фасаду тощо) були визначені за відповідними збільшеними фрагментами історичних фотографій із збереженням пропорцій цих деталей.

У плані споруда складається з східної частини (головний вхід), середньої частини та вівтарної частини (рис. 2). Головний вхід розташований у дзвіниці, з західної сторони. З обох боків від головного входу до дзвіниці розташовані сходи, що ведуть до Нижнього храму Собору і на верхні яруси дзвіниці. За поздовжньою віссю будівля (Верхній храм) розділена на три нефи. Центральний та бокові нефи завершуються окремими вівтарями. Більшу частину Верхнього храму займає молитовний зал (трапезна) Собору площею 1632,5 кв. м. Площа головного вівтаря 158,2 кв. м., двох бічних – по 83,6 кв. м. кожний. Над центральним нефом, перед вівтарем, розташований барабан головного куполу. Над бічними нефами, у серединній частині, розташовані два куполи середнього розміру. Ближче до дзвіниці – ще два малих куполи. За боковими вівтарями розташовані сходи для зв'язку з приміщеннями, розташованими нижче позначки $\pm 0,000$.

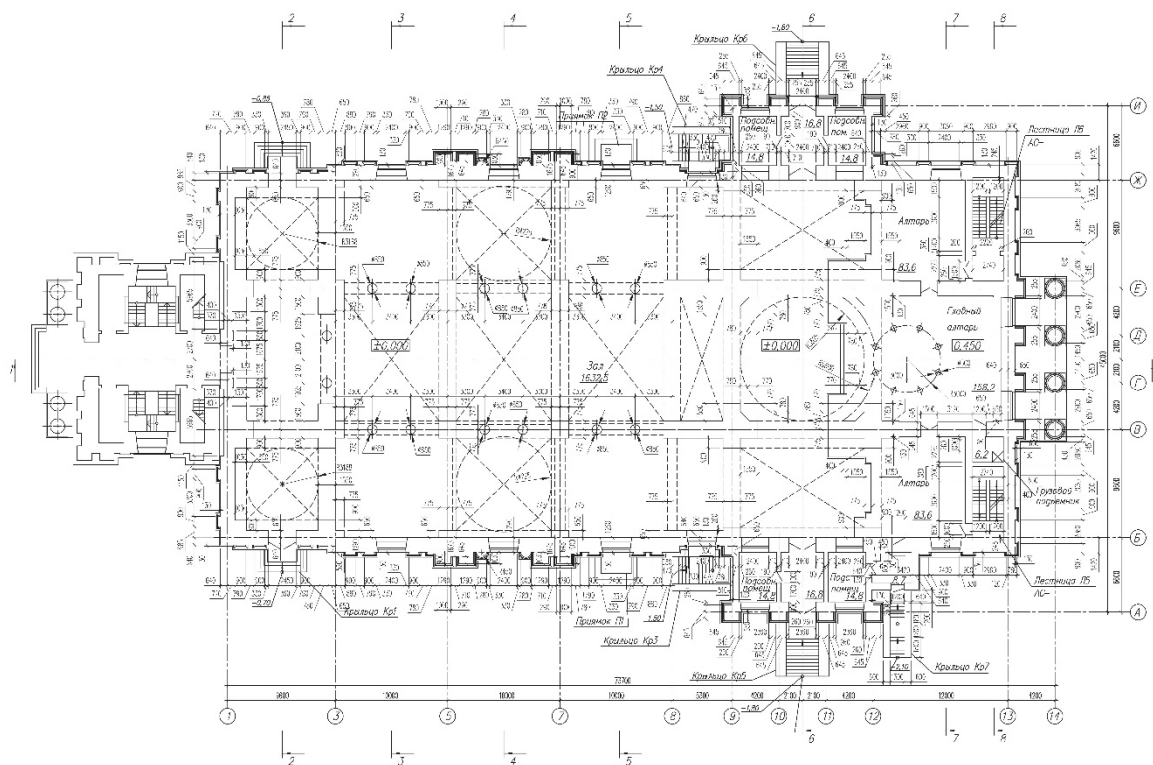

Рис. 2 План Верхнього храму, відм. $\pm 0,000$

За відмітку $\pm 0,000$ прийнятий рівень «чистої» підлоги головного молитовного залу Собору. Підлога вітварної частини Верхнього храму розташована на 450 мм вище. Нижче позначки $\pm 0,000$ розташовані два рівні Нижнього храму заввишки 3 метри. Ця частина будівлі окрім двосвітної молитовної зали (514,0 кв. м), вітваря (145,0 кв. м) та Андріївської зали (129,29 кв. м) включає в себе групи приміщень, включає в себе групи приміщень недільної школи, привітварної частини, братські та приміщення інженерно-технічного призначення.

Цоколь будівлі Собору облицьований полірованими гранітними плитами. Зовнішні стіни поштукатурені і пофарбовані фасадними фарбами згідно з паспортом фарбування фасадів: поверхні стін – охрою, виступаючі архітектурні деталі і колони – білою фарбою (рис. 3).

Рис. 3 Фрагмент фасаду Собору, проект та реалізація

Покрівля та покриття куполів – покрівельна мідь із суцільної дерев'яної обшивки. Хрести, підхресні кулі з підставами для куполів і шпиля (шатра) дзвіниці виконані з металу з покриттям сусальним золотом.

Вікна та двері з деревини, пофарбовані спеціальною сумішшю, яка зберігає природну фактуру і колір деревини.

Внутрішні поверхні стін – високоякісна штукатурка з подальшим фарбуванням. Карнизи, декоративні ремінці, фільонки на стінах витягуються з штукатурки, в тому числі по металевій сітці. Декоративні елементи карнизів (кронштейни, орнамент, сухарики), деталі фризу, капітелі колон, замкові камені арок і т. п. – відливають з гіпсу з наступним просоченням, покриттям захисним шаром, фарбуванням та частковим золоченням (в інтер'єрах).

Підвісні конструкції, які імітують арки, склепіння і вітрила – металевий каркас з подальшим облицюванням системами KNAUF, кріпленням архітектурного декору, оздобленням та фарбуванням (рис. 4).

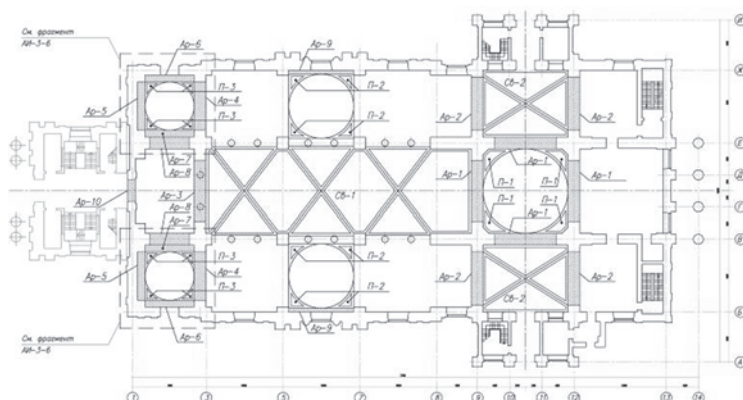

Рис. 4. Несучі конструкції для підвісних систем, які імітують арки, склепіння і вітрила

Плоскі стелі бічних нефів й вівтарної частини – з дерев'яних дошок товщиною 25 мм, підшиті до металевих прогонів, що спираються на ферми. Стелі оштукатурюються, декоруються гіпсовим декором з подальшим фарбуванням, золоченням або виконанням розписів за окремим проектом та за спеціальною технологією.

Внутрішні поверхні куполів виконуються по опалубці з фанери, кріпляться до металевих конструкцій куполу з армоцементу (штукатурка по металевій сітці), ґрунтуються та розписуються. Декоративні елементи стель (розетки, тяги, фільонки тощо) виконуються з гіпсу з подальшим просоченням, фарбуванням та золоченням.

Підлоги – мармурові плити, у підсобних і службових приміщеннях – керамічна плитка або гранітогрес.

Література

1. Мещеряков В. М. Основні вихідні дані, які послужили підставою для розробки проекту відтворення Одеського кафедрального Спасо-Преображенського собору [Текст]: Наук.-техн. збірник/ В.М. Мещеряков – Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Київ: КНУБА, 2017. Вип. 49. С. 158-164.
2. Мещеряков В. М. Відтворення Одеського кафедрального Спасо-Преображенського собору [Текст]: Монографія/ В.М. Мещеряков – Одеса: Фенікс, 2017 – 464 с.: іл. – С. 69-76.

Аннотация

Мещеряков В.Н., кандидат архитектуры, доцент, директор творческой архитектурной мастерской М-СТУДИО. Особенности научно-проектной документации воссоздания Одесского кафедрального Спасо-Преображенского собора. В статье приведена информация об особенностях научно-проектной документации (разделы генеральный план и архитектура) воссоздания выдающегося утраченного объекта культурного наследия Украины – Одесского кафедрального Спасо-Преображенского собора.

Ключевые слова: *воссоздание утраченного объекта культурного наследия, научно-проектная документация, Одесский кафедральный Спасо-Преображенский собор.*

Annotation

Meshcheriakov Volodymyr, PhD in Architecture, Associate Professor, Laureate of the State Prize of Ukraine in Architecture, chief of M-STUDIO Creative Architectural studio in Odessa, Ukraine. Special aspects of scientific and design documentation according to the reconstruction of the Odessa Transfiguration Cathedral. The article provides the information according to the special aspects of scientific and design documentation (the general plan and architecture) of the reconstruction of the outstanding lost cultural heritage object of Ukraine – the Odessa Transfiguration Cathedral. Cathedral was founded in 1974, at the same time as the beginning of Odesa's development as the main city-port of the south of Ukraine. It was built and developed simultaneously with the city, and at the beginning of the twentieth century became the center of the spiritual life of the northwest of Black Sea region. At the same time, it could contain up to 12 thousand parishioners. In 1936 the Cathedral in Cathedral Square was destroyed. The real steps of the temple's reconstruction began in 1999, when the Odesa City Government announced an Open All-Ukrainian competition to project the Odesa Transfiguration Cathedral. The first place in this competition was taken by the creative team of the municipal enterprise "Odesproekt". The scientific and design documentation for the reconstruction of the Cathedral building was carried out by the municipal enterprise "Odesproekt" from 1999 to 2003, and from 2003 to 2007 the "M-Studio" creative architecture continued to develop the documentation. The Cathedral building before destruction was in the grounds of the park, formed in the second half of the twentieth century – in Cathedral Square (Fig. 1). The size and location of the projected building were determined by the open preserved foundations of the Cathedral destroyed in 1936. The dimensioning specifications of the building are 46,6x90,6 m. The building is oriented according to the Orthodox tradition – along the east-west axis. The first stage of the construction involved the construction of a bell tower. The second stage was the construction of the Cathedral building. The third one was the construction of amenities building, underground facilities and

ventilation chambers, utilities system and two fire tanks with a capacity of 100,0 cubic meters for each one. The base data in the development of working documentation of the three-dimensional planning decision of the first and second stages of the Cathedral construction are:

- measuring drawing, done by the engineer F. Motsakov in 1936 and existing. photographs after the last reconstruction, carried out in 1903 [1, p. 159-161];
- measuring drawings of existing open foundations, carried out in 2000-2001 by the geodesic department of CE "Odesproekt" using an electronic theodolite (tachymeter) [1, p. 162];
- photogrammetric analysis of elevation marks of bell tower, performed by the specialists of the "Ukrproektrestavratsiya" Institute [1, p. 163];
- comparison and analysis of the elevation marks of the Cathedral building on the basis of bell tower's marks, built in 2000-2001.

The sizes of the main gabarite in the plan of the northern and southern facades were taken according to the measurement of the southern façade's foundation (less damaged), preserved from the original structure of the Cathedral. The facade components (parapet, rustic of the eastern facade, etc.) were determined by corresponding enlarged components from the historical photographs with proportion preservation of these details. The elevation marks of the temple's domes were defined as follows:

- 1) on the historical photograph of the Cathedral the fix points of the domes and the main points of ascent of perspective projection were outlined;
- 2) the projections of the fix points were made on the bell tower, built in 2000;
- 3) obtained points were transferred to the drawing of a previously designed and coordinated bell tower (the first construction stage), its elevation marks were obtained using the method of photogrammetry by the Ukrproektrestavratsiya Institute;
- 4) the surface curvature of the domes was determined from the historical photographs.

Keywords: *reconstruction of the lost objects of cultural heritage, scientific and design documentation, Odesa Transfiguration Cathedral.*